

Lagrådsremiss

Vissa begravningsfrågor

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 4 februari 2016

Alice Bah Kuhnke

Daniel Ström
(Kulturdepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

I lagrådsremissen föreslås vissa ändringar i begravningslagen (1990:1144). Det föreslås att metallföremål som inte förbränts vid kremering och som skiljts från askan ska återvinnas genom s.k. materialåtervinning. Den ersättning som innehavaren av krematoriet får från återvinningen ska, efter att eventuella kostnader från återvinningen dragits av, tillföras Allmänna arvsfonden. Om kostnaderna för återvinningen överstiger intäkterna ska huvudmannen för begravningsverksamheten stå för den kostnaden. Vidare föreslås att systemet som reglerar kostnader vid gravsättning mellan huvudmännen för begravningsverksamheten avskaffas. För att de som innehar begravningsplatser utan att vara huvudmän inte ska förlora sin rätt till ersättning föreslås att huvudmannen för begravningsverksamheten inom det förvaltningsområde den avlidna var folkbokförd i ska ersätta den som innehar enskild begravningsplats eller den som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman, om en sådan innehavare tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande.

I lagen föreslås även en bestämmelse om att församlingar ska bekosta utbildning av sina begravningsombud.

Ändringarna i begravningslagen som avser återvinning av metaller leder till följdändringar i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2017 i fråga om avskaffande av systemet som reglerar kostnader vid gravsättning och ersättningsystemet till innehavare av enskilda begravningsplatser och till församlingar som innehar allmänna begravningsplatser utan att vara huvudmän. Övriga lagändringar föreslås träda i kraft den 1 juli 2016.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden	7
3	Ärendet och dess beredning	8
4	Återvinning av metaller efter kremering	9
4.1	En miljövänlig ordning präglad av respekt för den avlidna	10
5	Reglering av kostnader vid gravsättning	17
5.1	Systemet med kostnadsreglering mellan huvudmän avskaffas	17
5.2	Ersättning till den som innehar en begravningsplats utan att vara huvudman	19
6	Kostnaden för utbildning av begravningsombud	20
7	Prövning av nya begravningsmetoder	22
8	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	23
9	Konsekvenser	24
10	Författningskommentar	27
10.1	Förslaget till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)	27
10.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden	30
Bilaga 1	Sammanfattning av betänkandet Några begravningsfrågor (SOU 2009:79)	31
Bilaga 2	Lagförslag i betänkandet (SOU 2009:79)	32
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna (SOU 2009:79)	33
Bilaga 4	Sammanfattning av betänkandet Begravning – återvinning, nya begravningsmetoder och enhetlig begravningsavgiftssats (SOU 2013:82)	35
Bilaga 5	Lagförslag i betänkandet (SOU 2013:82)	37
Bilaga 6	Förteckning över remissinstanserna (SOU 2013:82)	41
Bilaga 7	Sammanfattning av betänkandet Begravningsclearing (SOU 2015:26)	42
Bilaga 8	Lagförslag i betänkandet (SOU 2015:26)	43
Bilaga 9	Förteckning över remissinstanserna (SOU 2015:26)	45

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i begravningslagen (1990:1144),
2. lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden.

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)

Härigenom föreskrivs i fråga om begravningslagen (1990:1144)¹
dels att 9 kap. 10 § ska upphöra att gälla,
dels att 5 kap. 6 §, 9 kap. 11, 12 och 14 §§ och 10 kap. 7 § ska ha följande lydelse,
dels att det ska införas en ny paragraf, 10 kap. 7 a §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

6 §²

Sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen *skall* tillföras askurnan.

Om det inte kan ske, skall innehavaren av krematoriet låta förstöra delarna eller gravsätta dem inom en allmän begravningsplats.

Sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen *ska* tillföras askurnan.

Metall som inte har förbränts vid kremeringen ska skiljas från askan efter stoftet och återvinnas. Utsortering får inte göras efter det att askan tillförts askurnan.

Metallerna ska återvinnas genom att metallerna upparbetas till nya produkter, material eller ämnen som inte ska användas som bränsle eller fyllnadsmaterial.

Innehavaren av krematoriet ska tillföra Allmänna arvsfonden ersättning från återvinningen efter att innehavarens kostnader för återvinningen dragits av. Om kostnaderna för återvinningen överstiger intäkterna, ska huvudmannen för begravningsverksamheten stå för den kostnaden. Detta utgör en kostnad

¹ Senaste lydelse av 9 kap. 10 § 1999:306.

² Senaste lydelse 1999:306.

9 kap.

11 §³

Om de tjänster som anges i 6 § tillhandahålls av den som innehar en enskild begravningsplats skall den huvudman som avses i den bestämmelsen ersätta innehavaren av den enskilda begravningsplatsen med de belopp som fastställs för varje tjänst i enlighet med 12 §.

Tillhandahålls gravsättning på gravplats eller motsvarande av den som innehar en enskild begravningsplats eller av den som innehar en allmän begravningsplats utan att vara huvudman, ska den huvudman som avses i 6 § lämna ersättning till innehavaren.

12 §⁴

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer årligen de belopp med vilka ersättning skall betalas för de tjänster som anges i 6 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om den ersättning som ska betalas när gravsättning på gravplats eller motsvarande tillhandahålls enligt 11 §.

14 §⁵

Svenska kyrkan ska på medium för automatisk databehandling underrätta regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer om respektive huvudmans beräknade kostnader för det följande beskattningsåret. Sedan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer har fastställt avgiftssatsen ska regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, på samma sätt underrätta Skatteverket om den avgiftssats som ska gälla för det följande beskattningsåret och respektive huvudmans andel av de totala kostnaderna. Svenska kyrkan ska till regeringen eller den myndighet som regeringen

Svenska kyrkan ska på medium för automatiserad behandling underrätta regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer om respektive huvudmans beräknade kostnader för det följande beskattningsåret. Sedan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer har föreskrivit vilken avgiftssats som ska gälla ska regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, på samma sätt underrätta Skatteverket om den avgiftssats som ska gälla för det följande beskattningsåret och respektive huvudmans andel av de totala kostnaderna. Svenska kyrkan ska till regeringen eller den myndighet som regeringen

³ Senaste lydelse 1999:306.

⁴ Senaste lydelse 1999:306.

⁵ Senaste lydelse 2013:379.

bestämmer lämna de ytterligare uppgifter som behövs för att *fastställa en avgiftssats.*

bestämmer lämna de ytterligare uppgifter som behövs för att *föreskriva vilken avgiftssats som ska gälla.*

Svenska kyrkan samt Stockholms och Tranås kommuner ska på medium för automatiserad behandling till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de uppgifter som behövs för att meddela föreskrifter om den ersättning som anges i 12 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *meddelar* närmare föreskrifter om *när och hur uppgifterna* ska lämnas.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela* närmare föreskrifter om *de uppgifter som ska lämnas enligt första och andra styckena.*

Bestämmelser om skyldighet att lämna uppgifter när kommun är huvudman finns i lagen (1965:269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m.m.

10 kap.

7 §⁶

Begravningsombudet har rätt till skälig ersättning för sitt arbete och sina *kostnader*. Ersättningen betalas av församlingen och utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Begravningsombudet har rätt till skälig ersättning för sitt arbete och sina *utlägg*. Ersättningen betalas av församlingen och utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

7 a §

Församlingen ska bekosta begravningsombudets utbildning. Utbildningen utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2017 i fråga om 9 kap. 10 och 11 §§ och i övrigt den 1 juli 2016.

⁶ Senaste lydelse 2012:133.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Allmänna arvsfonden består av egenomdom som tillfallit fonden genom arv, gåva, testamente eller förmånstagarförordnande i försäkringsavtal, enligt 32 kap. 14 § aktiebolagslagen (2005:551) eller genom domstolsbeslut.

Föreslagen lydelse

1§⁷

Allmänna arvsfonden består av egenomdom som tillfallit fonden genom

- arv,
- gåva,
- testamente,
- förmånstagarförordnande i försäkringsavtal,
- ersättning från återvinning enligt 5 kap. 6 § andra stycket begravningslagen (1990:1144),
- domstolsbeslut, eller
- enligt 32 kap. 14 § aktiebolagslagen (2005:551).

Det som sägs om egenomdom som har tillfallit fonden genom arv gäller också egenomdom som har tillfallit fonden enligt 1 kap. 11 § den upphävda lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo eller enligt 2 kap. 4 § lagen (2015:417) om arv i internationella situationer.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2016.

⁷ Senaste lydelse 2015:421.

3 Ärendet och dess beredning

Regeringen beslutade den 10 april 2008 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över vissa frågor på begravningsområdet (dir. 2008:39). Tilläggsdirektiv beslutades den 28 maj 2009 (dir. 2009:51). Utredningen antog namnet Begravningsutredningen. I september 2009 överlämnade utredningen betänkandet Några begravningsfrågor (SOU 2009:79). En sammanfattning av betänkandet och lagförslag i nu relevanta delar finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Betänkandet har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Kulturdepartementet (dnr Ku2015/77/KL).

Till följd av Begravningsutredningens betänkande överlämnade regeringen i december 2011 propositionen Några begravningsfrågor (prop. 2011/12:51) till riksdagen med förslag till ändringar i bl.a. begravningslagen. Riksdagen biföll propositionen den 15 mars 2012 (bet. 2011/12: KU11, skr. 2011/12:159). Begravningsutredningens förslag om kostnaden för begravningsombudens utbildning och om fastställande av begravningsombudens ersättning togs dock inte upp i propositionen. Regeringen tar därför ställning till dessa frågor i denna lagrådsremiss.

Regeringen beslutade den 29 november 2012 att ge en särskild utredare i uppdrag att återigen se över vissa frågor på begravningsområdet (dir. 2012:118). I uppdraget ingick bl.a. att analysera behovet av en ändrad lagstiftning i syfte att uppnå en miljömässig hantering av metaller efter kremation. Genom ett tilläggsdirektiv som beslutades den 13 juni 2013 fick utredaren även i uppdrag att utreda frågan om hur avgifterna för begravningsverksamheten i Stockholms och Tranås kommuner kan inlemmas i systemet med enhetlig begravningsavgiftssats (dir. 2013:67).

Utredningen, som antog namnet Utredningen om vissa begravningsfrågor, lämnade i december 2013 betänkandet Begravning – återvinning, nya begravningsmetoder och enhetlig begravningsavgiftssats (SOU 2013:82). En sammanfattning av betänkandet och lagförslagen i nu relevanta delar finns i *bilaga 4* respektive *bilaga 5*. Betänkandet har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 6*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Kulturdepartementet (dnr Ku2015/83/KL). Frågan om hur avgifterna för begravningsverksamheten i Stockholm och Tranås kommuner kan inlemmas i systemet med enhetlig begravningsavgiftssats bereds vidare inom Regeringskansliet och omfattas således inte av denna lagrådsremiss.

Därefter beslutade regeringen den 30 april 2014 att ge en särskild utredare i uppdrag att se över systemet med reglering av kostnader vid gravsättning av avlidna som inte har varit folkbokförda inom en huvudmans förvaltningsområde, s.k. begravningsclearing (dir. 2014:62). Utredaren skulle bl.a. analysera vilka konsekvenser införandet av en enhetlig begravningsavgiftssats får för systemet med begravningsclearing och behovet av en förändrad reglering av kostnadsansvaret vid gravsättning. Utredningen, som antog namnet Utredningen om begravningsclearing, lämnade i mars 2015 betänkandet Begravningsclearing (SOU 2015:26). En sammanfattning av betänkandet

och lagförslagen i relevanta delar finns i *bilaga 7* respektive *bilaga 8*. Betänkandet har remissbehandlats och en förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 9*. En sammanställning av remissvaren finns tillgänglig i Kulturdepartementet (dnr Ku2015/01119/KL).

4 Återvinning av metaller efter kremering

Enligt nuvarande regler är det inte tillåtet att återvinna metall som inte förbränts vid kremering av en avliden person.

Efter kremering finns det normalt i askan metallrester av olika slag. Det kan finnas rester av kistbeslag och höftledsproteser, men också rester av andra metaller som t.ex. tandguld eller ringar som den avlidna bar vid kremeringen. Enligt 5 kap. 6 § första stycket begravningslagen (1990:1144) ska sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen tillföras askurnan. Emellertid kan vissa metallrester på grund av sitt omfång inte tillföras urnan (prop. 1990/91:10 s. 52). I dessa fall ska innehavaren av krematoriet låta förstöra delarna eller gravsätta dem inom en allmän begravningsplats (5 kap. 6 § andra stycket).

Av förarbetena till bestämmelsen framgår att regleringen i första hand syftar till att förhindra tillgrepp och handel av ädelmetaller (prop. s. 51 f. och s. 97). I betänkandet Begravningslag (SOU 1987:16) föreslogs att sådana delar av kremationsaskan som inte lämpligen kunde tillföras askurnan skulle tas om hand av krematoriemyndigheten, vid den tiden kyrkorådet eller en nämnd utsedd av kyrko- eller kommunfullmäktige. För varje krematorium skulle det finnas ett reglemente med föreskrifter om förfarandet med aska efter kremering (betänkandet s. 125 f.). I propositionen valdes emellertid en annan väg, då det utifrån etiska synpunkter bedömdes att det fanns anledning att ifrågasätta lämpligheten av den föreslagna ordningen. Det ansågs stötande om sådana metallrester som inte förbränts vid kremeringen skulle kunna avyttras t.ex. genom försäljning på den öppna marknaden. För att värna om pieteten och respekten för den avlidne föreslogs därför att även sådana delar som inte förbränts vid kremeringen skulle tillföras askurnan eller, om detta inte gick på grund av delarnas omfång, på något annat betryggande sätt gravsättas inom begravningsplatsen eller förstöras.

Ett av bestämmelsens syften är alltså att av etiska skäl säkerställa att kvarvarande metalldelar inte blir föremål för handel på metallmarknaden. Rekvisitetet ”låta förstöra delarna” i 5 kap. 6 § andra stycket kan därför inte tolkas så att metalldelarna skulle kunna återvinnas. Slutsatsen är således att det krävs en ändring av 5 kap. 6 § för att metaller ska kunna återvinnas.

Tillämpningen i praktiken

Den praktiska hanteringen av metalldelar som inte förbränts vid kremeringen varierar bland de 63 krematorier som finns i Sverige.

Metalldelarna skiljs normalt maskinellt från askan genom en s.k. askberedare som finfördelar askan. En vanlig modell som används i dag

består av en trumma perforerad med 3 mm stora hål och fungerar i praktiken på följande sätt.

En behållare med aska från krematorieugnen sätts in i askberedaren, och därefter vänder beredaren upp så att askan faller in i trumman. Trumman börjar snurra, varefter en kula i trumman gör att askan faller sönder i mindre delar. När dessa delar är mindre än hålen i trumman, faller askan ned i urnan och metalldelar som är större än 3 mm blir kvar i trumman. Dessa delar faller ur trumman när den vänder tillbaka och når en separat behållare eller bricka under trumman. Måttet om 3 mm möjliggör att all aska kan tillföras urnan och att askan kan spridas efter länsstyrelsens tillstånd eller gravsätts i minneslund. Större metalldelar som kistbeslag och proteser sorteras dock oftast ut manuellt från askan innan den s.k. asklådan placeras i askberedaren.

De större metalldelarna som manuellt eller maskinellt skiljts från askan placeras i en behållare, t.ex. en tunna, där metalldelar från flera kremationer samlas. Metalldelarna grävs därefter ned någonstans på kyrkogården eller läggs i en grav, separerade från stoftet och urnan.

4.1 En miljövänlig ordning präglad av respekt för den avlidna

Regeringens förslag: Metall som inte har förbränts vid kremeringen ska skiljas från askan efter stoftet och återvinnas. Metallerna ska återvinnas genom att de upparbetas till nya produkter, material eller ämnen som inte ska användas som bränsle eller fyllnadsmaterial.

Ersättningen från återvinningen ska tillföras Allmänna arvsfonden efter att avdrag har gjorts för de kostnader som innehavaren av krematoriet har haft för återvinningen.

Om kostnaderna för återvinningen överstiger intäkterna ska huvudmannen för begravningsverksamheten stå för den kostnaden. Dessa kostnader utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Regeringens bedömning: Länsstyrelsens tillsynsansvar för begravningsverksamheten bör omfatta tillsyn över återvinningsförfarandet.

Utredningens förslag överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen föreslår att regeringen ska få meddela föreskrifter om askberedning och återvinning. Utredningen föreslår inte att återvinning av metaller ska begränsas till materialåtervinning eller att avdrag för krematorieinnehavarens kostnader i samband med återvinningen ska ske innan ersättningen tillförs Allmänna arvsfonden. Utredningen påpekar att huvudmannen för begravningsverksamheten ska stå för kostnaden i de fall då kostnaderna för återvinningen överstiger intäkterna, men lämnar inget lagförslag angående detta.

Remissinstanserna: Alla remissinstanser är i huvudsak positiva till förslaget om ett återvinningsförfarande eller har inte några invändningar mot det.

Vänersborgs tingsrätt (mark- och miljödomstolen) saknar en tydlig reglering av hanteringen av de metallföremål som utgörs av ädelmetaller som är av så personlig beskaffenhet att de inte bör skiljas från askan. *Uppsala universitet* instämmer i bedömningen att metallföremål som på grund av sitt omfång inte kan tillföras urna ska återvinnas, men anser att respekten för den avlidnas värdighet bör medföra att tandguld, smycken och andra personliga tillhörigheter ska tillföras askurnan när det är praktiskt möjligt. *Avfall Sverige* anser att återvinningen av etiska skäl bör begränsas till materialåtervinning.

Förvaltningsrätten i Malmö anför att länsstyrelsens tillsynsansvar bör förtydligas när det gäller att länsstyrelsen även ska utöva tillsyn över återvinningsförfarandet. Även *länsstyrelserna i bl.a. Skånes och Dalarnas län* förespår en tydligare reglering av länsstyrelsens tillsynsansvar för att det ska kunna garanteras att tillsyner av återvinningsförfarandet bedrivs på det sätt som lagstiftaren avsett. Flera av *länsstyrelserna bl.a. i Västernorrlands och Norrbottens län* framhåller också att länsstyrelsernas tillsynsansvar för återvinningsförfarandet innebär ett omfattande arbete och att det behövs ökade resurser för att tillgodose tillsynsansvaret.

Flertalet av de *pastorat och församlingar* som har yttrat sig föreslår att de kostnader som huvudmannen haft i samband med återvinningen ska täckas av intäkten från återvinningen innan resterande medel tillförs Allmänna arvsfonden. Även *Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation* och *Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer* förespår en sådan ordning.

Svenska kyrkan och *Sveriges Kristnas råd* anser, i likhet med *Kammarkollegiet*, att oklarhet råder om hanteringen av en situation när krematorieinnehavarens kostnader överstiger intäkterna från ett återvinningsförfarande.

Skälen för regeringens förslag

En miljövänlig ordning

Nuvarande reglering i 5 kap. 6 § begravningslagen har tillkommit för att säkerställa att stofet efter en avliden person hanteras på ett värdigt och pietetsfullt sätt. Regleringen medför emellertid att en stor mängd metaller grävs ned i marken varje år, vilket är problematiskt ur miljösynpunkt.

Riksdagen har beslutat om en målstruktur för miljöarbetet med generationsmål, miljö kvalitetsmål och etappmål (prop. 2009/10:155, bet. 2009/10: MJU25, rskr. 2009/10:377). Generationsmålet innebär att det övergripande målet för miljöpolitiken är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta, utan att orsaka ökade miljö- och hälsoproblem utanför Sveriges gränser. Generationsmålet anger inriktningen för den samhällsomställning som behövs för att miljö kvalitetsmålen ska nås och syftar till att vara vägledande för miljöarbetet på alla nivåer i samhället. Miljöpolitiken ska bl.a. inriktas mot att kretsloppen är resurseffektiva och så långt som möjligt fria från farliga ämnen och att en god hushållning sker med naturresurserna.

Av de 16 miljö kvalitetsmålen har miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö tydligast kopplingar till frågan om återvinning av metaller efter

kremering. Metall är en ändlig naturresurs som det är viktigt att hushålla med. Ny metall måste brytas, om inte metall kan återföras till kretsloppet. Ytterst handlar det om att ta ansvar för förvaltning och ett långsiktigt hållbart nyttjande av naturresurserna. Återvinning av metaller bidrar till att nå det av riksdagen antagna generationsmålet för miljöarbetet och till miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö.

En annan aspekt är att metalldelar som inte förbränns vid kremeringen och som grävs ned i marken betraktas som avfall som skaffas bort enligt miljöbalken och avfallsförordningen (2011:927). Med avfall menas varje föremål eller ämne som innehavaren gör sig av med eller avser eller är skyldig att göra sig av med (15 kap. 1 § första stycket miljöbalken) och med bortskaffande avses bl.a. deponering på eller under markytan (4 § avfallsförordningen och bilaga 3 till förordningen).

För hantering av avfall gäller enligt Europaparlamentets och rådets direktiv 2008/98/EG av den 19 november 2008 om avfall och om upphävande av vissa direktiv (Avfallsdirektivet) den så kallade avfallshierarkin, som lyfts fram som prioriteringsordning för lagstiftning och politik. Avfallshierarkin innebär att återvinning som huvudregel ska väljas före bortskaffande. Direktivet ställer uttryckliga krav på medlemsstaterna att främja återanvändning och materialåtervinning, bl.a. framhålls ett mål på totalt minst 50 procent materialåtervinning av papper, metall, plast och glas. När återvinning inte genomförs, ska medlemsstaterna vidare se till att avfallet bortskaffas under betryggande former, och då ska bestämmelsen i artikel 13 i direktivet beträffande skydd för människors hälsa och miljön tillämpas. Av artikeln framgår att medlemsstaterna ska vidta nödvändiga åtgärder för att se till att avfallshanteringen genomförs utan fara för människors hälsa och utan att skada miljön, i synnerhet utan risk för bl.a. vatten, luft, mark, växter eller djur.

Det kan slutligen konstateras att metaller som grävts ned i marken kan påverka människors hälsa och miljön på ett menligt sätt. Metallernas giftighet är dock beroende av i vilken förening de förekommer. En annan komponent är rörligheten i marken och därmed potentialen för dessa metaller att nå t.ex. vattendrag och grundvatten. Även markens egenskaper där metallerna grävs ned har betydelse. Vissa av metallerna, däribland krom, kan emellertid vara mycket giftiga.

Sammanfattningsvis anser regeringen, liksom majoriteten av remissinstanserna, att det finns starka miljömässiga skäl för att införa en reglering om återvinning av metallföremål efter kremering.

Etiska överväganden

Som flera remissinstanser framhåller väcker en reglering med återvinning av metaller som inte förbränts vid kremering flera etiska frågeställningar. Inledningsvis kan dock konstateras att återvinning av metaller inte framstår som omotiverat från etisk synvinkel. Tvärtom skulle återvinning kunna vara ett mer pietetsfullt sätt att ta hand om metallföremål som inte förbränts vid kremeringen, än den hantering som sker i dag.

I dag varierar hanteringen av metaller vid krematorierna. Metalldelar från flera kremationer sorteras ut från askan, både manuellt och

maskinellt, för att sedan sammanblandas och grävas ned i marken någonstans på kyrkogården, ofta separerade från aska och urna. Risken är stor att nedgrävd metall kommer i dagen vid ett senare skede, t.ex. när gravrätten efter 25 år löpt ut, i samband med att nya gravar grävs eller när kyrkogården förändras. Metall som påträffas kan då behöva tas om hand eller skaffas bort på nytt.

Utgångspunkten vid bedömningen av om återvinning är etiskt försvarbart, är om berörda metallföremål ska anses vara en del av stoftet efter en avliden person.

Metallföremål som inte förbränns vid kremering utgörs till övervägande del av beslag och spikstift från kistan. Dessa metallföremål kan inte anses vara en del av stoftet och det bör därför inte finnas något etiskt hinder mot att skilja sådana föremål från askan och den följande begravningsprocessen.

En stor mängd metall som inte förbränns vid kremeringen är vidare metallföremål som infogats i kroppen under en människas levnad, t.ex. proteser av olika slag. En rådande uppfattning är att föremål som blivit inopererade i kroppen inte är en naturlig del av denna. Därför kan de skiljas från askan och det fortsatta förfarandet. Mot denna uppfattning bör man väga in synsättet att den avlidnas önsknings ska få genomslag i fråga om hur främmande metallföremål i kroppen hanteras. I enlighet med detta synsätt skulle det genom t.ex. ett donationskort kunna bestämmas vad som ska göras med de metaller som finns i kroppen. Av resonemanget följer att metallföremål i den egna kroppen kan vara att jämställa med ett organ, och alltså uppfattas som en vital del av kroppen. Det kan t.ex. vara fallet för människor med vissa funktionshinder, vilka med hjälp av proteser fått helt nya möjligheter i livet. I vissa fall kan proteserna bli en del av en människas identitet. I linje med detta resonemang bör den enskildes vilja inte bara bestämma vad som ska ske med organen efter livet, utan även styra hur proteser ska hanteras.

Enligt regeringens mening skulle det emellertid finnas en risk för att ett sådant donationssystem skulle bli praktiskt ohanterligt. Exempelvis skulle krematoriet bli beroende av ett aktivt svar på donationskort som anger om den avlidna godtar att protesen återvinns. I många fall kan man dessutom förvänta sig att svar helt uteblir. I praktiken skulle någon återvinning därför inte ske, med följd att metallföremålen i stället grävs ned någonstans på kyrkogården.

Ett system där den avlidnas önsknings eller anhörigas vilja ska styra hur metallföremål som proteser av olika slag ska tas om hand efter kremation, är vidare av annan natur än organdonation. Det finns i dag ingen ordning där en protes återanvänds på samma sätt som ett organ.

Vikt bör även fästas vid att det är möjligt att välja jordbegravning, om en enskild upplever att metaller i den egna kroppen är en del av denna och därför önskar att metallerna inte ska skiljas från stoftet, än mindre återvinnas. Att valrätten inte är helt fri ifråga om begravningsförfarandet visar också förhållandet att en pacemaker måste avlägsnas från kroppen redan före kremering, eftersom den annars kan explodera (se t.ex. riktlinjer för krematorieverksamheten utarbetade av bl.a. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation och Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund).

Vid en avvägning mellan den enskildes önsknings och intresset av att finna ett miljövänligt och etiskt välfungerande alternativ till nuvarande sätt att hantera metaller som inte förbränts vid kremeringen, menar regeringen att övervägande skäl talar för att inte införa ett donationsförfarande, även med beaktande av att berörda metallföremål kan upplevas som en del av stoftet efter en avliden.

Vid begravningsformen kremering bör därför enligt regeringens uppfattning metalldelar som är större än 3 mm, t.ex. proteser, efter askberedningen återgå till kretsloppet genom återvinning. Det bör i detta sammanhang framhållas att proteser i praktiken inte heller kan tillföras askurnan på grund av deras omfång och att alternativet till återvinning därför är att fortsätta att gräva ned dessa metaller i marken.

En fråga som också aktualiseras är hanteringen av metallföremål som är av mer personlig beskaffenhet, t.ex. rester av smycken och tandguld som inte förbränts vid kremeringen. Det kan inledningsvis konstateras att mängden av sådan ädelmetall som påträffas i askan efter stoftet bör vara förhållandevis liten och i de fall metallföremålen är större än 3 mm sorterar de som regel automatiskt bort från askan vid askberedningen.

Uppsala universitet och *Vänersborgs tingsrätt* anser att personliga tillhörigheter av detta slag ska tillföras askurnan när det är praktiskt möjligt. Uppsala universitet framhåller att så bör ske oavsett om det krävs viss manuell hantering.

Regeringen strävar efter en ordning som präglas av respekt för den avlidna och anser att en manuell hantering av stoftet så långt som möjligt bör undvikas. Därför bör resultatet från askberedningen ytterst avgöra vad som utgör del av askan efter stoftet och inte. Ädelmetaller av personlig beskaffenhet bör tillsammans med andra metaller och vid samma maskinella förfarande skiljas från askan. Ädelmetaller som sorterats bort från askan bör alltså, liksom övriga metaller, inte betraktas som en del av denna i begravningslagens mening och kan därmed återvinnas.

I och med att alla metaller som inte förbränts vid kremering ska återvinnas behövs ingen sådan ytterligare reglering av ädelmetaller som efterfrågas av Vänersborgs tingsrätt.

Som *Avfall Sverige* konstaterar omfattar begreppet återvinning i avfallsförordningen (2011:927) bl.a. förberedelse för återanvändning. Förberedelse för återanvändning innebär en avfallshantering som genom kontroll, rengöring eller reparation gör att produkter eller komponenter kan återanvändas. Regeringen anser, liksom *Avfall Sverige*, att en sådan återanvändning av metaller inte skulle vara en pietetsfull hantering. Regeringen föreslår därför, till skillnad från utredningen, en mer restriktiv bestämmelse vad gäller formen för återvinning med innebörd att återvinningen endast bör ske genom s.k. materialåtervinning, dvs. att avfallsmaterialet upparbetas till nya produkter, material eller ämnen som inte ska användas som bränsle eller fyllnadsmaterial.

Ännu en infallsvinkel som bör beröras är om den enskilda bör kunna förfoga över frågan vilken ny form metallföremålen ska få vid återvinning.

Som framgått ovan bör ett metallföremål som inte förbränts vid kremeringen och sorterats bort från askan inte längre anses som en del av denna. Detta synsätt är en förutsättning för att återvinning ska kunna

anses etiskt försvarbart. När ett metallföremål inte längre anses vara en del av askan efter stoftet, innebär det att den enskilda får godta att föremålet hanteras som ett material som kan återvinnas. Syftet är att skydda människors hälsa och miljön och någon valrätt finns inte. Det skulle dessutom innebära en närmast oöverstiglig uppgift för krematorierna att ta emot och söka efterkomma olika sådana önskemål. Sammantaget får den enskildes önskan att välja vilken ny form t.ex. en protes ska få vid återvinning stå tillbaka.

Ersättningen tillförs Allmänna arvsfonden

Förslaget om återvinning av metaller innebär att krematorierna från återvinningsföretaget mottar de medel som återvinningen inbringar, dvs. metallens värde med avdrag för återvinningsföretagets kostnader. Återvinning ska emellertid inte införas av ekonomiska skäl, utan syftet med återvinning är att värna om människors hälsa och miljön, samtidigt som respekten för den avlidna säkerställs. Därför bör det värde som metallåtervinningen inbringar gå till välgörande ändamål.

Allmänna arvsfonden finansierar nyskapande och utvecklande projekt för barn, ungdomar och personer med funktionsnedsättning. Två statliga myndigheter har hand om arvsfondsärenden, Kammarkollegiet och Arvsfondsdelegationen. I genomsnitt avlider 1 800 personer årligen utan att efterlämna make eller närmare släktingar än kusiner. Allmänna arvsfonden är då deras arvinge. Av de avlidna har 1 200 skrivit ett testamente som utesluter arvsfonden från arv. De resterande 600 dödsbona avvecklas för arvsfondens räkning och pengarna tillförs fonden. Kammarkollegiets uppgift är att företräda fonden och se till att pengarna kommer in från dödsbon där fonden är arvinge. Kammarkollegiet ska också förvalta fonden på bästa möjliga sätt och betala ut pengar till beviljade projekt. Vilka projekt som ska få stöd ur fonden beslutas av Arvsfondsdelegationen, som också följer upp projekten och informerar om fondens ändamål.

Regeringen delar utredningens uppfattning att Allmänna arvsfonden är den lämpligaste mottagaren.

Regeringen instämmer med de remissinstanser, bl.a. *Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation* och *Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer*, som anser att ersättningen från återvinningen bör tillföras Allmänna arvsfonden, efter avdrag för de eventuella kostnader som innehavaren av krematoriet har haft i anledning av återvinningen. De eventuella kostnaderna för krematoriet torde dock vara relativt små och tämligen sällsynta. Som påpekats av *Kammarkollegiet* belastar nämligen kostnader för sortering av metallen som huvudregel huvudmannen för begravningsverksamheten. Sorteringen görs redan i dagens verksamhet och en sortering inför återvinning kommer inte att förändra arbetet med sorteringen och således i sig inte medföra en ökad kostnad för krematorierna.

Kammarkollegiet har även, liksom *Svenska kyrkan* och *Sveriges kristna råd*, gett uttryck för att det ändå kan uppkomma situationer där huvudmannens kostnader överstiger intäkterna från återvinningen. För det fall en sådan situation skulle uppkomma är det rimligt att huvudmannen för begravningsverksamheten står för den kostnaden. Den eventuella kostnaden för återvinningen får anses vara ett led i

kremeringsförfarandet och därmed finansieras genom begravningsavgiften.

Länsstyrelsernas tillsynsansvar

Länsstyrelsens tillsynsansvar för begravningsverksamheten följer av 10 kap. 1 § begravningslagen och 5 § förordningen (2012:358) om behörig länsstyrelse i begravningsärenden.

I den mån det i dag förekommer tillsynsinsatser från länsstyrelsernas sida, utöver tillsynen av begravningsombudens verksamhet, så är den händelsestyrd (prop. 2011/12:51 s. 33 f.). Det betyder att om länsstyrelserna inte får några indikationer på att det förekommer problem hos en viss huvudman utövas ingen tillsyn. Den händelsestyrda tillsynen är och kommer även fortsättningsvis vara den viktigaste delen i länsstyrelsernas tillsyn.

Förvaltningsrätten i Malmö och länsstyrelserna i bl.a. Skånes och Dalarnas län anser att det krävs en tydligare reglering av tillsynsansvaret beträffande återvinningsförfarandet. *Länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län* anser också att länsstyrelsernas tillsynsansvar för återvinningsförfarandet, innebär ett omfattande arbete och att det behövs mer resurser för att tillgodose det.

Den utökade tillsynen avser i huvudsak att se till att det ekonomiska utfallet från metallåtervinningen beräknas på rätt sätt och kommer Allmänna arvsfonden till del. I övrigt utökas inte tillsynen genom återvinningsförfarandet eftersom den praktiska hanteringen av metalldelar i samband med kremering i huvudsak kommer att vara densamma som enligt nuvarande reglering. Regeringen delar utredningens bedömning att det rådande tillsynsansvaret över begravningsverksamheten även omfattar återvinningsförfarandet och anser därför inte heller att tillsynsansvaret behöver förtydligas. Vidare bedömer regeringen att tillsynen över återvinningsförfarandet medför en marginellt ökad arbetsinsats hos länsstyrelserna och anser därmed inte att de synpunkter som länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län lämnat om att regleringen innebär ett omfattande arbete föranleder någon åtgärd.

Bemyndigande att meddela föreskrifter om askberedning och återvinning.

I 15 kap. 9 § miljöbalken framgår att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om hantering av avfall. Bemyndigandet omfattar all hantering av den metall som inte har förbränts vid kremeringen och som ska återvinnas. Därför behövs det inte införas ett bemyndigande i begravningslagen om hanteringen av metallerna i samband med återvinning. Regeringen anser inte heller att det finns något behov av att införa ett bemyndigande när det gäller askberedningen.

5 Reglering av kostnader vid gravsättning

Alla som är folkbokförda i Sverige har rätt till en gravplats under en tid av 25 år. I första hand gäller rätten på den plats där man är folkbokförd. Många människor önskar dock inte bli begravda på den plats där de är folkbokförda, utan på en annan plats som de känner större samhörighet med. Gravsättning kan i sådana fall komma att ske på en annan ort än den avlidnas hemort. Den huvudman som utför gravsättningen får då ersättning för det och vissa andra tjänster av huvudmannen på den avlidnas hemort. Denna reglering av kostnader kallas begravningsclearing. Även en innehavare av allmän begravningsplats som inte är huvudman och innehavare av en enskild begravningsplats får ersättning för tjänster som avser dem som gravsätts på sådana begravningsplatser.

5.1 Systemet med kostnadsreglering mellan huvudmän avskaffas

Regeringens förslag: Systemet med reglering av kostnader vid gravsättning (s.k. begravningsclearing) mellan huvudmän för begravningsverksamheten ska avskaffas och bestämmelsen om systemet i begravningslagen tas bort.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna tillstyrker förslaget eller har inte några invändningar mot det. *Stockholms kommun* avstyrker emellertid att clearingsystemet avskaffas eftersom kommunen inte ingår i den enhetliga begravningsavgiftssatsen.

Skälen för regeringens förslag: Systemet med begravningsclearing har ett visst samband med systemet för begravningsavgiftssats. Från den 1 januari 2016 sker inte folkbokföring längre i en församling utan i en kommun (se prop. 2012/13:120, bet. 2012/13:SkU25, rskr. 2012/13:254). Att folkbokföring inte längre sker i territoriell församling inom Svenska kyrkan har medfört konsekvenser för hanteringen av begravningsavgifterna. Före årsskiftet 2015/2016 hade varje huvudman sin egen begravningsavgiftssats som innebar att varje enskild person var tvungen att kunna hänföras till en viss församling inom Svenska kyrkan för att rätt begravningsavgiftssats skulle påföras honom eller henne. I samband med att kopplingen mellan församling och person försvann infördes samtidigt en enhetlig begravningsavgiftssats för den begravningsverksamhet som bedrivs av huvudmännen inom Svenska kyrkan. Avgiftssatsen beräknas genom att kostnaderna för begravningsverksamheten inom Svenska kyrkan divideras med det beskattningsbara underlaget.

Ett system med enhetlig begravningsavgiftssats för huvudmän inom Svenska kyrkan ger utrymme för att avskaffa clearingsystemet och införa

en annan ordning när det gäller reglering av vissa kostnader i samband med gravsättning.

En fråga som måste besvaras är dock om förslaget att avskaffa clearingsystemet skulle missgynna huvudmännen ekonomiskt.

Det bör inledningsvis framhållas att dagens clearingsystem ger blygsamma nettoeffekter och utgör en mycket liten del av kostnaderna och intäkterna av begravningsverksamheten hos huvudmännen. Som framgått ovan beräknas den enhetliga begravningsavgiftssatsen samlat från den begravningsverksamhet som bedrivs under Svenska kyrkans huvudmannaskap. Detta innebär att kostnaderna för att gravsätta de som inte var folkbokförda inom huvudmännens förvaltningsområde vid sin död beaktas. Huvudmännen inom Svenska kyrkan får alltså i sin kostnadsredovisning ta upp kostnaderna för gravsättning av de som var folkbokförda hos annan huvudman. Den angivna kostnaden för huvudmännen påverkar sedan den andel som varje huvudman får vid fördelning av begravningsavgiften. Detta innebär att huvudmännen bör få full kostnadstäckning genom begravningsavgiften och därför bör inte heller dessa huvudmän missgynnas ekonomiskt av att clearingsystemet avskaffas.

En annan fråga som *Stockholms kommun* fäster uppmärksamhet vid, är om ett avskaffande av begravningsclearing innebär en risk för att huvudmännen får incitament att bara planera sina egna verksamheter och att dagens valfrihetssystem därigenom begränsas för att fler huvudmän nekar gravplats till avlidna som inte var folkbokförda inom huvudmannens förvaltningsområdes vid sin död.

Även om ett önskemål om gravsättning på viss plats inte behöver tillmötesgå är den enda i begravningslagen angivna grunden för att neka brist på gravplatsmark (2 kap. 3 § andra stycket). Med den kremationsandel (80 procent) som numera råder i landet bör en brist på gravplatsmark endast undantagsvis vara skäl för att inte tillmötesgå ett önskemål om gravsättning på ett visst ställe. Vidare har praxis hos huvudmännen under lång tid varit mycket generös i denna fråga. Regeringen anser därför att det inte bör föreligga någon risk för en sådan utveckling som *Stockholms kommun* befarar.

Avskaffande av clearingen skulle innebära både ekonomiska och administrativa lättnader för huvudmännen när det gäller hantering av fakturor avseende clearingstaxan och frågor om tillämpningen av taxan. Mot denna bakgrund finns inte skäl att behålla ett system för reglering av kostnader för olika huvudmän när det råder en enhetlig begravningsavgiftssats.

Den enhetliga begravningsavgiftssatsen gäller dock inte *Stockholms* och *Tranås kommuner* och frågan är om detta föranleder att clearingsystemet ändå bör finnas kvar.

Det som talar för att clearingsystemet bör finnas kvar är främst att det är ett etablerat och väl fungerande system.

Liksom för huvudmännen inom Svenska kyrkan kan konstateras att clearingsystemet har en liten betydelse för *Stockholms* och *Tranås kommuners* verksamheter i stort. *Stockholms kommun* går med visst överskott, men detta beror på avtalskremering. *Tranås kommun* går vissa år med ett litet överskott och andra år med ett litet underskott, men clearingen i sig saknar betydelse för verksamheten i stort.

Om clearingsystemet avskaffas kommer Stockholms och Tranås kommuner alltså inte fortsättningsvis behöva ersätta förrättningshuvudmännen inom Svenska kyrkan för gravsättningskostnader som dessa utför. Ett avskaffande av clearingen går någorlunda jämt ut för Tranås kommun. När det gäller Stockholm har kommunen fler av sina avlidna som gravsätts någon annanstans än kommunen tar emot, vilket innebär att ett avskaffande av clearingen blir ekonomiskt fördelaktigt. Sammantaget framstår behovet av ett clearingsystem som mycket begränsat.

När det gäller kremationer bör det framhållas att de flesta sker enligt särskilda avtal mellan huvudmännen som följd av att långt ifrån alla huvudmän innehar ett eget krematorium. Clearingsystemet har därför inte någon avgörande betydelse för denna verksamhet. Eftersom Stockholms och Tranås kommuner inte ingår i systemet med en enhetlig begravningsavgiftssats får ersättningen för kremationerna utgå enligt särskilda avtal. Det bör inte innebära några praktiska problem eftersom särskilda avtal redan i dag är vanligt förekommande.

Vid en sammantagen bedömning anser regeringen inte att det är motiverat att behålla clearingsystemet enbart på grund av att Stockholms och Tranås kommuner inte omfattas av den enhetliga begravningsavgiftssatsen.

5.2 Ersättning till den som innehar en begravningsplats utan att vara huvudman

Regeringens förslag: En huvudman för en begravningsverksamhet ska ersätta den som innehar enskild begravningsplats och den som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman, om en sådan innehavare tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande.

Ersättningen till den som tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande ska betalas med det belopp som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Svenska kyrkan och Stockholms och Tranås kommuner ska på medium för automatiserad behandling till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna nödvändigt underlag för att föreskrifter om ersättningen ska kunna meddelas.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna tillstyrker i huvudsak förslaget eller har inte haft några invändningar mot det.

Skälen för regeringens förslag: Genom det nuvarande clearingsystemet utgår ersättning till församlingar som innehar och förvaltar en allmän begravningsplats utan att vara huvudman (9 kap. 10 § begravningslagen). Systemet med clearing innebär också att innehavarna av enskilda begravningsplatser får ersättning enligt en taxa för de tjänster som räknas upp i begravningslagen och som de tillhandahåller (9 kap. 11 §).

Genom att clearingsystemet avskaffas förlorar de enskilda begravningsplatsinnehavarna och de församlingar som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman sin rätt till ersättning. Detta är inte önskvärt. Det bör framhållas att enskilda begravningsplatsinnehavare avlastar den avgiftsfinansierade begravningsverksamhet som bedrivs av huvudmännen. Även den som gravsätts på en enskild begravningsplats har betalat begravningsavgift som finansierar de allmänna begravningsplatserna. Den som innehar enskild begravningsplats bör därför även fortsättningsvis få ersättning från huvudmän om de tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande. Ersättningen bör liksom i dag betalas av den huvudman inom vars förvaltningsområde den avlidna var folkbokförd vid dödsfallet.

I likhet med vad som gäller enligt nuvarande reglering bör regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriva om vilken ersättning som ska utgå till den som innehar enskild begravningsplats, eller innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman, om en sådan innehavare tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande. Utgångspunkten för ersättningen bör vara de särredovisade kostnaderna i samband med bestämmande av begravningsavgiften storlek. För att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer effektivt ska kunna beräkna och föreskriva om den ersättning som ska utgå bör huvudmännen inom Svenska kyrkan och Stockholms och Tranås kommuner på medium för automatiserad behandling lämna det underlag som behövs för arbetet med att föreskriva om ersättningen. Genom att även Stockholms och Tranås kommuner lämnar nödvändiga uppgifter får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett beräkningsunderlag från hela landet.

Regeringen kommer att på förordningsnivå bl.a. reglera grunderna för beräkningen av beloppen.

6 Kostnaden för utbildning av begravningsombud

Regeringens förslag: Församlingen ska beskosta utbildning av sitt begravningsombud. Utbildningen utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Utredningens förslag överensstämmer delvis med regeringens förslag. Utredningen föreslår att ersättningen för begravningsombudets arbete och kostnader ska fastställas av länsstyrelsen. Regeringen föreslår ett förtydligande om att kostnaden för utbildningen utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Remissinstanserna: Den stora majoriteten av remissinstanserna yttrar sig inte särskilt i denna del eller har inget att invända mot förslaget. Svenska kyrkan (*Linköping*) anser dock inte att det är självklart att huvudmannen för begravningsverksamheten ska stå för

utbildningskostnaden för sina begravningsombud eftersom det är viktigt att begravningsombudets utbildning inte styrs av huvudmannen.

Skälen för regeringens förslag: När en församling är huvudman för begravningsverksamheten ska länsstyrelsen förordna ett eller flera begravningsombud att granska hur församlingen tar till vara de intressen som personer som inte tillhör Svenska kyrkan har. Ombudens verksamhet regleras i 10 kap. begravningslagen (1990:1144) och i begravningsförordningen (1990:1147). När ombudet utför sitt uppdrag ska han eller hon bl.a. skaffa sig kännedom om hur begravningsverksamheten är organiserad, hur den utförs för dem som inte tillhör Svenska kyrkan samt vilka önskemål dessa personer har rörande verksamheten (49 § begravningsförordningen). Några formella krav på den som förordnas finns inte. Däremot ska den som förordnas vara en för uppdraget lämplig och kvalificerad person. Vid bedömningen ska hänsyn särskilt tas till kunskaper inom ekonomi samt till kunskap och förståelse för olika religioner, livsåskådningar och begravningsseder (10 kap. 2 § begravningslagen).

Begravningsutredningen hade bl.a. i uppdrag att kartlägga och analysera begravningsombudens verksamhet och kompetens, föreslå åtgärder för att förtydliga ombudens roll och förbättra möjligheterna för dem att utöva sitt uppdrag.

Begravningsutredningen konstaterade att systemet med begravningsombud i väsentliga delar inte fungerade och flera förändringar föreslogs, bl.a. vad gällde ombudens utbildning och vem som bör betala och fastställa begravningsombudens ersättning för deras arbete och kostnader (SOU 2009:79 s. 112).

Utredningen resulterade bl.a. i en förordningsändring med innebörden att begravningsombud ska medverka i sådan utbildning som krävs för fullgörande av uppdraget (52 a § begravningsförordningen). Regeringen överlämnade som följd av utredningen även en proposition till riksdagen (prop. 2011/12:51). Utredningens förslag om att huvudmännen för begravningsverksamheten ska betala kostnaden för begravningsombudens utbildning och att länsstyrelsen bl.a. skulle fastställa begravningsombudets ersättning för arbete och kostnader omhändertogs dock inte i samband propositionen.

Enligt 10 kap. 7 § begravningslagen har begravningsombuden rätt till skälig ersättning för sitt arbete och sina kostnader. Ersättningen till begravningsombuden ska betalas av församlingen och anses utgöra en kostnad för begravningsverksamheten. Bestämmelsen omfattar även ersättning för utbildningskostnader. Enligt gällande ordning ska begravningsombuden begära ersättning för detta hos huvudmännen inom det aktuella verksamhetsområdet (57 § begravningsförordningen).

Utredningen framhåller att flera begravningsombud har framfört att systemet är krångligt eftersom ersättning ofta måste begäras från flera huvudmän. Vidare har det framkommit att det har uppkommit diskussioner om ersättningens storlek mellan vissa huvudmän och begravningsombud. Efter genomgång av begravningsombudens årsberättelser för 2007 konstaterar utredningen också att begravningsombudens ersättningsanspråk i vissa fall inte redovisas och i andra fall har ersättning redan begärts ut från huvudmännen (jfr 58 § begravningsförordningen). Något krav på att länsstyrelsen ska godkänna

årsberättelsen eller den begärda ersättningen finns inte. I stället antecknar länsstyrelsen ett ”ok” på årsberättelsen efter viss kontroll av densamma. Utredningen menar att ett krav på att årsberättelsen är godkänd innan ersättning betalas ut och att länsstyrelsen fattar ett formellt och överklagbart beslut om ersättningen, bör bidra till att alla ombud ger in en årsberättelse och är mer noggranna med att den ska uppfylla de i förordningen uppställda kraven.

Regeringen konstaterar att relativt lång tid har förflutit sedan utredningen ägde rum och att det i dag inte framförs missnöje mot systemet från begravningsombuden eller andra. Det finns inte heller några andra indikationer på att det finns ett behov av att ändra det nuvarande systemet och införa en reglering om vem som ska fastställa ersättningen.

När det gäller kostnader för utbildning är det emellertid inte rimligt att ombuden själva ska lägga ut pengar för kurser m.m. och få tillbaka detta i efterhand. Regeringen anser därför att det i lagen bör införas en bestämmelse om att församlingen ska bekosta utbildning för sina respektive begravningsombud samt att utbildningen ska utgöra en kostnad för begravningsverksamheten. När det gäller *Svenska kyrkans (Linköping)* tveksamhet kring detta delar regeringen åsikten att det är viktigt att församlingen inte styr begravningsombudets utbildning eftersom denne ska bevaka de intressen som personer som inte är medlemmar i Svenska kyrkan har. Det bör dock framhållas att församlingen under en längre tid har betalat ersättning till begravningsombuden för deras utbildningskostnader, och att det inte finns några indikationer på att den ordningen medför att församlingen styr utbildningarna. Det förhållandet att utbildningskostnaden bör utgöra en kostnad för begravningsverksamheten talar även för att något sådant problem inte bör uppkomma.

Regeringen kommer att på förordningsnivå bl.a. precisera vilka som ska ansvara för begravningsombudens utbildning och hur kostnaden för detta praktiskt ska hanteras.

7 Prövning av nya begravningsmetoder

Regeringens bedömning: Det bör inte införas bestämmelser i begravningslagen som möjliggör för regeringen att tillåta andra begravningsmetoder än de som framgår av lagen.

Utredningens förslag överensstämmer inte med regeringens bedömning. Utredningen föreslår bl.a. att det i begravningslagen ska införas bestämmelser som ger regeringen möjlighet att genom förordning tillåta andra begravningsmetoder än de som framgår av begravningslagen.

Remissinstanserna är positiva till utredningens förslag eller har inte haft några invändningar mot det.

Skälen för regeringens bedömning: Av svensk lagstiftning framgår att det i dag finns två sätt att ta hand om kroppen (stoftet) efter döden.

Antingen gravsätts stoftet i en kista – jordbegravning – eller så förbränns det till aska som sedan gravsätts – kremering. Andra begravningsmetoder finns inte reglerade i Sverige.

Av 5 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144) framgår att den avlidnas önskan om kremering och gravsättning såvitt är möjligt bör följas av den som i egenskap av anhörig eller närstående eller annars ordnar med gravsättningen. Bestämmelsens syfte är alltså att den avlidnas önskemål ska vara vägledande i alla frågor som rör kremering och gravsättning. Det kan dock finnas praktiska och ekonomiska hinder som innebär att önskemålen inte kan uppfyllas (prop. 1990/91:10 s. 93). Valmöjligheten är således inte total och de begravningsformer som finns reglerade i svensk lagstiftning, dvs. jordbegravning och kremering, är de som står till buds.

Ny teknik kan komma att möjliggöra nya sätt att ta hand om avlidna. Eventuell användning av sådana tekniker medför existentiella och etiska frågor som kräver noggranna överväganden. Som framhålls av utredningen måste även miljömässiga och ekonomiska aspekter vägas in.

Ett uttryck för betydelsen av dessa frågor är att det i lag detaljerat regleras hur avlidna ska tas om hand och det ytterst är staten som ansvarar för att avlidna behandlas med värdighet och att hanteringen i övrigt är försvarbar.

Regeringen anser att om nya begravningsmetoder ska införas bör detta ske genom att de regleras i begravningslagen. Ändring av lagstiftning föregås normalt av att en utredning tillsätts och att utredningens förslag remitteras. Hela processen innebär att frågan ges en allsidig belysning. Därmed får regeringen och riksdagen ett gediget underlag för sitt ställningstagande. Regeringen anser vidare att det inte är möjligt att förutse vilka särskilda regler som bör gälla för en ny begravningsmetod, som man i nuläget inte kan beskriva i detalj.

Mot bakgrund av detta bör det inte införas bestämmelser i begravningslagen som möjliggör för regeringen att tillåta andra begravningsmetoder.

8 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2017 i fråga om avskaffandet av systemet med reglering av kostnader vid gravsättning (s.k. begravningsclearing) och ersättningssystemet för när gravsättning på gravplats eller motsvarande tillhandahålls av den som innehar enskild begravningsplats eller den som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman. Övriga lagändringar ska träda i kraft den 1 juli 2016.

Regeringens bedömning: Inga övergångsbestämmelser behövs.

Utredningarnas förslag: Förslaget från utredningen om begravningsclearing överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Utredningens förslag till ikraftträdandedatum har dock ändrats beträffande vissa bestämmelser från den 1 juni 2016 till den 1 juli 2016. När det gäller de förslag som lämnats av begravningsutredningen och utredningen om vissa begravningsfrågor har de förslagna ikraftträdandedatumen justerats.

Remissinstanserna: Remissinstanserna kommenterar inte förslaget från utredningen om begravningsclearing.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt, förutom när det gäller bestämmelserna i 9 kap. 10 och 11 §§ begravningslagen om avskaffandet av begravningsclearing och ersättningssystemet för när gravsättning på gravplats eller motsvarande tillhandahålls av den som innehar enskild begravningsplats eller den som innehar allmän begravningsplats utan att vara huvudman. Den första enhetliga begravningsavgiftssatsen för all begravningsverksamhet som bedrivs under Svenska kyrkans huvudmannaskap kommer nämligen att fastställas under 2016 och tillämpas första gången 2017 (prop. 2012/13:120 s. 134). Det saknas skäl att låta begravningsclearingen upphöra innan den enhetliga begravningsavgiftssatsen tillämpas för första gången.

För att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska ha möjligt att föreskriva om ersättning för 2017 samtidigt som clearingsystemet fortsätter att gälla under hela 2016 behövs olika ikraftträdandedatum för bestämmelserna i lagen.

Regeringen bedömer att det inte finns något behov av särskilda övergångsbestämmelser.

9 Konsekvenser

Regeringens bedömning:

- Länsstyrelsernas tillsynsansvar för återvinningsprocessen bör medföra en marginellt ökad arbetsinsats och kommer att rymmas inom befintliga anslagsramar.
- Förslaget om avskaffande av clearingsystemet bör leda till minskade administrationskostnader för begravningsverksamhetens huvudmän.
- Förslaget att Svenska kyrkan och Stockholms och Tranås kommuner ska lämna vissa uppgifter till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer bedöms inte medföra någon större ekonomisk eller administrativ belastning för huvudmännen för begravningsverksamheten.
- Förslaget om återvinning av metaller som inte förbränts vid kremering bedöms medföra positiva effekter för miljön.

Utredningarnas bedömningar överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Flera av länsstyrelserna, bl.a. *länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län*, framhåller att länsstyrelsernas tillsynsansvar för återvinningsförfarandet innebär ett omfattande arbete och att det behövs ökade resurser för att tillgodose tillsynsansvaret. *Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund* lyfter fram de kostnadsbesparande effekter som förslaget om avskaffande av clearingsystemet medför.

Skälen för regeringens bedömning

Konsekvenser för länsstyrelser

Begravningsfrågor hanteras i dag av sju länsstyrelser. Förhållandet att länsstyrelsernas tillsynsansvar för begravningsverksamheten i landet även kommer att omfatta återvinningsförfarandet bedöms kräva en marginellt ökad arbetsinsats hos länsstyrelserna. Den ökade tillsynen avser i huvudsak uppgiften att se till att det ekonomiska utfallet från metallåtervinningen beräknas på rätt sätt samt kommer Allmänna arvsfonden till del. Sammanfattningsvis bedömer regeringen, till skillnad från bl. a. *länsstyrelserna i Västernorrlands och Norrbottens län*, att förslaget bör kunna genomgöras inom ramen för befintliga anslag.

Konsekvenser för begravningsverksamhetens huvudmän

Huvudmännen för begravningsverksamheten har i dag kostnader hänförliga till nuvarande hantering av metallföremål som inte förbränts vid kremering. De kostnader som förslaget om återvinning kan medföra härrör från betalning till återvinningsföretag för deras tjänster. Denna kostnad kan troligen variera beroende på om företaget, förutom att se till att metallen återvinns, också ska samla in och sortera metallföremålen. Det bör dock framhållas att sortering redan sker i krematoriernas verksamhet i dag och förslaget borde därför inte medföra ytterligare kostnader för krematorierna. Vidare kan det uppstå mindre kostnader för t.ex. kärl för förvaring av metallerna. Sammantaget bedöms dock kostnaderna för hantering av metaller som ska återvinnas inte bli högre än kostnaderna för nuvarande hantering.

För det fall en huvudmans kostnader skulle överstiga intäkten från återvinningen ska huvudmannen stå för den kostnaden. Den kostnaden för återvinningen får anses vara ett led i kremeringsförfarandet och därmed finansieras genom begravningsavgiften.

Förslaget om återvinning av metaller innebär att krematorierna ska återvinna metallföremål som inte förbränts vid kremeringen i stället för att gräva ned dem. Förslaget bör inte leda till ökade arbetsinsatser för personalen vid krematorierna. Tvärtom förväntas den nya hanteringen medföra en mindre arbetsinsats. De arbetsuppgifter som återvinning medför kan exempelvis vara att förvara metallföremålen i avvaktan på transport till återvinningscentral och att se till att ersättningen från återvinningen redovisas och tillförs Allmänna arvsfonden. Sammantaget bedöms att återvinningsförfarandet kommer att vara kostnadsneutralt för krematorierna.

När det gäller förslaget om avskaffande av clearingsystemet konstateras att huvudmännen i dag har kostnader för att administrera

clearingsystemet, framför allt handlar det om kostnader för fakturaadministration.

Svenska kyrkan bedömer att administrationskostnaderna för clearingtransaktionerna mellan deras huvudmän lågt räknat uppgår till 2 miljoner kronor per år. Beräkningarna är då gjorda utifrån en genomsnittlig administrationskostnad på 100 kronor per clearingtransaktion och 20 000 transaktioner.

Stockholms kommun har lämnat uppgift till utredningen om begravningsclearing att administrationskostnaderna uppgår till cirka 200 000 kronor per år. Tranås kommun har beräknat sina administrationskostnader för begravningsclearing till 4 500 kronor för 2013.

Förslaget innebär att kostnader för gravsättning tas upp i den egna verksamheten oavsett om den som gravsatts var folkbokförd inom huvudmannens förvaltningsområde eller inte. Detta innebär endast ett marginellt merarbete i jämförelse med den redovisning som måste göras i nuvarande system med begravningsclearing.

Sammantaget bör alltså administrationskostnaderna för huvudmännen minska med åtminstone 2,2 miljoner kronor.

För huvudmännen för begravningsverksamheten innebär förslaget om en ny ersättningsmodell till de som innehar begravningsplats utan att vara huvudman även ett åläggande för huvudmännen att till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de uppgifter som behövs för att meddela föreskrifter om de ersättningsbelopp som ska betalas till innehavare av enskilda begravningsplatser och församlingar som innehar allmänna begravningsplatser utan att vara huvudmän, om de tillhandahåller gravsättning på gravplats eller motsvarande. Detta kan väntas leda till vissa arbetsinsatser hos huvudmännen. De uppgifter som ska lämnas får emellertid betraktas som sådana som förvaltningarna bör känna till och utan större svårigheter kunna redovisa. Eventuella kostnader för detta arbete får därför bekostas inom ramen för begravningsverksamheten.

Konsekvenser för övriga aktörer

Ett avskaffande av clearingsystemet kommer liksom *Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund* lyft fram innebära att Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation och Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund inte behöver lägga resurser på att besvara frågor om tillämpningen av systemet. Detta medför således en minskad administrativ belastning för dem.

Konsekvenser för miljön

Att metaller som inte förbränts vid kremering återvinns i stället för att grävas ned i marken bedöms få en positiv inverkan på miljön. Återvinningen av metallerna bör också bidra till att uppnå miljökvalitetsmålet Giftfri miljö.

Övriga konsekvenser

Förslagen bör inte medföra några konsekvenser för andra aktörer än de som tagits upp i detta avsnitt. Slutligen bedöms förslagen inte heller ha

några konsekvenser för brottsligheten eller det brottsförebyggande arbetet eller för jämställdhet mellan kvinnor och män.

10 Författningskommentar

10.1 Förslaget till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)

5 kap. 6 §

Sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen *ska* tillföras askurnan.

Metall som inte har förbränts vid kremeringen ska skiljas från askan efter stoftet och återvinnas. Utsortering får inte göras efter det att askan tillförts askurnan.

Metallerna ska återvinnas genom att metallerna upparbetas till nya produkter, material eller ämnen som inte ska användas som bränsle eller fyllnadsmaterial.

Innehavaren av krematoriet ska tillföra Allmänna arvsfonden ersättning från återvinningen efter att innehavarens kostnader för återvinningen dragits av. Om kostnaderna för återvinningen överstiger intäkterna, ska huvudmannen för begravningsverksamheten stå för den kostnaden. Detta utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 4.1, innehåller bestämmelser om hantering av metaller som inte förbränts vid kremering och hanteringen av eventuell ersättning från återvinningen.

I *första stycket* görs endast en ändring av språklig karaktär.

I ett nytt *andra och tredje stycke* framgår att metaller som inte förbränts vid kremering och som skiljts från askan ska återvinnas. Utgångspunkten är att askberedningen ytterst avgör vad som utgör en del av askan. Askan får inte sorteras efter att den tillförts askurnan. Återvinning ska enbart ske genom materialåtervinning. Det innebär att metallerna bl.a. inte får återanvändas eller förberedas för sådan användning (4 § avfallsförordningen [2011:927]).

I paragrafen införs ett *fjärde stycket* som innebär att eventuell ersättning från återvinningen ska tillföras Allmänna arvsfonden. Ersättningen utgör metallens värde med avdrag för återvinningsföretagets kostnader. Innan ersättningen överförs till fonden får innehavaren av krematoriet göra avdrag för de eventuella kostnader som denne haft i samband med återvinningen. Sådana kostnader kan exempelvis avse inköp av kärl för förvaring av metaller som ska återvinnas. Om dessa kostnader överstiger intäkten från återvinningen ska huvudmannen för begravningsverksamheten stå för den kostnaden. Kostnaden är ett led i kremeringsförfarandet och finansieras därmed genom begravningsavgiften. En annan kostnad som kan uppkomma är om återvinningsföretagets kostnader överstiger metallens värde. Även denna

kostnad får anses vara ett led i kremeringsförfarandet och belasta begravningsverksamheten.

9 kap. 11 §

Tillhandahålls gravsättning på gravplats eller motsvarande av den som innehar en enskild begravningsplats eller av den som innehar en allmän begravningsplats utan att vara huvudman, ska den huvudman som avses i 6 § lämna ersättning till innehavaren.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 5.2, får en ny lydelse. Utöver språkliga justeringar innebär den ändrade lydelsen att kopplingen mellan ersättning och tjänsterna i 9 kap. 6 § inte längre finns kvar. I stället ska ersättning utgå för gravsättning på gravplats eller motsvarande. Med motsvarande avses att gravplatsen inte är bestämd, vilket den inte är på minneslundar eller askgravlundar.

Ändringen innebär även att ersättning ska utgå till innehavare av en allmän begravningsplats som inte är huvudman.

9 kap. 12 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om den ersättning som ska betalas när gravsättning på gravplats eller motsvarande tillhandahålls enligt 11 §.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 5.2, ändras genom att ersättningsbeloppen inte längre kopplas till de tjänster som tillhandahålls enligt 9 kap. 6 §. I stället ska ersättning lämnas i enlighet med de föreskrifter som regeringen eller den myndighet som regeringen meddelar för när gravsättning tillhandahålls på gravplats eller motsvarande. Vidare anges i paragrafen inte längre inom vilken tidintervall ersättningen ska ses över. Ändringen är en följd av att systemet med reglering av kostnader vid gravsättning (s.k. begravningsclearing) avskaffas.

I paragrafen görs också språkliga ändringar.

9 kap. 14 §

Svenska kyrkan ska på medium för automatiserad behandling underrätta regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer om respektive huvudmans beräknade kostnader för det följande beskattningsåret. Sedan regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer har föreskrivit vilken avgiftssats som ska gälla, ska regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, på samma sätt underrätta Skatteverket om den avgiftssats som ska gälla för det följande beskattningsåret och respektive huvudmans andel av de totala kostnaderna. Svenska kyrkan ska till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de ytterligare uppgifter som behövs för att föreskriva vilken avgiftssats som ska gälla.

Svenska kyrkan samt Stockholms och Tranås kommuner ska på medium för automatiserad behandling till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de uppgifter som behövs för att meddela föreskrifter om den ersättning som anges i 12 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer *kan med stöd av 8 kap. 7 § regeringsformen meddela närmare föreskrifter om de uppgifter som ska lämnas enligt första och andra styckena.*

Bestämmelser om skyldighet att lämna uppgifter när kommun är huvudman finns i lagen (1965:269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighets utdebitering av skatt, m.m.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 5.2, innehåller bestämmelser om bl.a. uppgifter som behövs för att föreskriva om begravningsavgiften och den ersättning som ska lämnas när den som innehar enskild begravningsplats eller den som innehar en allmän begravningsplats tillhandahåller gravsättning utan att vara huvudman för begravningsverksamheten.

I första stycket görs endast en ändring av språklig karaktär.

I ett nytt *andra stycke* införs en bestämmelse om att Svenska kyrkan samt Stockholms och Tranås kommuner ska lämna de uppgifter som behövs för att meddela föreskrifter om ersättningen. De uppgifter som avses är t.ex. begravningsverksamhetens kostnader, antalet gravplatser som är eller har varit upplåtna med gravrätt inom respektive förvaltningsområde samt kostnader för kremationsverksamheten. Församlingarna och de kyrkliga samfälligheterna ska lämna in sina uppgifter till Svenska kyrkan centralt, som sammanställer och sin tur redovisar dessa till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

I tredje stycket införs en hänvisning till första och andra styckena. Vidare görs ändringar av språklig karaktär.

10 kap. 7 §

Begravningsombudet har rätt till skäligen ersättning för sitt arbete och sina *utlägg*. Ersättningen betalas av församlingen och utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

I paragrafen görs endast en språklig justering.

10 kap. 7 a §

Församlingen ska bekosta begravningsombudets utbildning. Utbildningen utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Paragrafen, som behandlas i avsnitt 6, är ny och innebär att kostnaden för begravningsombudens utbildning ska bekostas av församlingen.

10.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden

1 §

Allmänna arvsfonden består av egendom som tillfallit fonden genom

- *arv,*
- *gåva,*
- *testamente,*
- *förmånstagarförordnande i försäkringsavtal,*
- *ersättning från återvinning enligt 5 kap. 6 § andra stycket begravningslagen (1990:1144),*
- *domstolsbeslut, eller*
- *enligt 32 kap. 14 § aktie-bolagslagen (2005:551).*

Det som sägs om egendom som har tillfallit fonden genom arv gäller också egendom som har tillfallit fonden enligt 1 kap. 11 § i den upphävda lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo eller enligt 2 kap. 4 § lagen (2015:417) om arv i internationella situationer.

I paragrafen, som behandlas i avsnitt 4.2, införs i *första stycket* en hänvisning till 5 kap. 6 § begravningslagen (1990:1144). Ändringen innebär att ersättning från återvinning av metaller som inte förbränts vid kremering ska tillfalla Allmänna arvsfonden.

Paragrafen har även genomgått ändringar av redaktionell karaktär.

Sammanfattning av betänkandet Några begravningsfrågor (SOU 2009:79)

Bilaga 1

Enligt dagens regler ska begravningsombuden begära ersättning för sitt arbete och sina kostnader hos var och en av huvudmännen inom verksamhetsområdet. Utredningen föreslår att reglerna ändras så att länsstyrelsen ska fastställa begravningsombudens ersättning och att huvudmannen därefter verkställer utbetalningen.

Utredningen föreslår att även kostnader för begravningsombudens utbildning ska betalas av huvudmännen.

Denna lag föreslås träda i kraft den 1 januari 2011.

Lagförslag i betänkandet (SOU 2009:79)

Förslag till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)

Härigenom att 10 kap.7 § begravningslagen (1990:1144) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap.

7 §

Ombudet har rätt till skälig ersättning för sitt arbete och sina kostnader. Ersättningen betalas av *församlingen* och utgör en kostnad för begravningsverksamheten.

Ombudet har rätt skälig ersättning för sitt arbete och sina kostnader. Ersättningen *fastställs av länsstyrelsen, betalas av huvudmannen* och utgör en kostnad för begravningsverksamheten. *Också kostnader för ombudets utbildning ska betalas av huvudmannen.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2011.

Förteckning över remissinstanserna (SOU 2009:79)

Efter remiss har yttrande över betänkandet Några begravningsfrågor (SOU 2009:79) lämnas av Riksrevisionen, Hovrätten för Västra Sverige, Kammarrätten i Stockholm, Socialstyrelsen, Ekonomistyrningsverket, Skatteverket, Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Kalmar län, Länsstyrelsen i Gotlands län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Hallands län, Länsstyrelsen i Värmlands län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Jämtlands län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Naturvårdsverket, Diskrimineringsombudsmannen, Nämnden för statligt stöd och trossamfund, Stockholms kommun, Tranås kommun, Uppsala läns landsting, Södermanlands läns landssting, Östergötlands läns landsting, Jönköping läns landsting, Kalmar läns landsting, Skåne läns landsting, Värmlands läns landsting, Värmlands läns landsting, Dalarnas läns landsting, Gävleborgs läns landsting, Jämtlands läns landsting, Svenska kyrkan, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation (f.d. Svenska kyrkans församlingsförbund), Göteborgs stift, Härnösands stift, Karlstads stift, Linköpingsstift, Luleå stift, Lunds stift, Skara stift, Stockholms stift, Strängnäs stift, Uppsala stift, Visby stift, Västerås stift, Växjö stift, Göteborgs kyrkliga samfällighet, Malmö kyrkliga samfällighet, Uppsala kyrkliga samfällighet, Norrköpings kyrkliga samfällighet, Örebro kyrkliga samfällighet, Linköpings kyrkliga samfällighet, Lunds kyrkliga samfällighet, Bollnäs-Ovanåkers kyrkliga samfällighet, Kristianstads kyrkliga samfällighet, Vänersborgs och Väne-Rys kyrkliga samfällighet, Visby domkyrkoförsamling, Norrtälje-Malsta församling, Lycksele församling, Söndrum-Vapnö församling, Ulricehamns kyrkliga samfällighet, Gagnefs kyrkliga samfällighet, Danmark-Funbo kyrkliga samfällighet, Lomma församling, Vreta klostrets kyrkliga samfällighet, Sollefteå-Boteå kyrkliga samfällighet, Bjärreds församling, Löftadalens kyrkliga samfällighet, Vattholma kyrkliga samfällighet, Södra Öknebo kyrkliga samfällighet, Toarps kyrkliga samfällighet, Södra Sandby församling, Förlös-Kläckeberga församling, Bro kyrkliga samfällighet, Glanshammars församling, Sorsele församling, Målilla med Gårdveda församling, Håsjö kyrkliga samfällighet (f.d. Stugun-Borgvattnets kyrkliga samfällighet), Växjö församling, Borås kyrkliga samfällighet, Jönköpings kyrkliga samfällighet, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, Sveriges begravningsbyråers förbund, Fonus, Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer, Sveriges kyrkokamerala förening, Promessa Organic AB, Delegationen för romska frågor, Sametinget, Svenska Tornedalingars Riksförbund, Mångkulturellt centrum, Sveriges kristna råd, och Sveriges buddhistiska samarbetsråd.

Följande instanser har beretts tillfälle att yttra sig, men har förklarat sig avstå eller har inte kommit in med något yttrande. Statens folkhälsoinstitut, Uppsala universitet, Sveriges Lantbruks universitet, Regelrådet, Sveriges Kommuner och Landsting, Stockholms läns landsting, Kronobergs läns landsting, Blekinge läns landsting, Hallands läns landsting, Västra Götalands läns landsting, Örebro läns landsting,

Västmanlands läns landsting, Västernorrlands läns landsting, Västerbottens läns landsting, Norrbottens läns landsting, Täby församling, Nyköpings kyrkliga samfällighet, Motala församling, Kiruna kyrkliga samfällighet, Köpings kyrkliga samfällighet, Ljungby kyrkliga samfällighet, Vimmerby kyrkliga samfällighet, Åmåls kyrkliga samfällighet, Karlshamns församling, Västanfors-Västervåla församling, Fresta församling, Rimbo pastorats kyrkliga samfällighet, Vaxholms församling, Degerfors-Nysunds församling, Tomelillabygdens församling, Hultfreds kyrkliga samfällighet, Skellefteå S:t Örjans församling, Karlsborgs kyrkliga samfällighet, Gästtorps kyrkliga samfällighet, Aneby kyrkliga samfällighet, Fjälkinge kyrkliga samfällighet, Hällefors-Hjulsjö församling, Tranemo kyrkliga samfällighet, Almunge kyrkliga samfällighet, Valdemarsviks kyrkliga samfällighet, Kafjärdens församling, Götene församling, Skärstads kyrkliga församling, Rådmansö-Frötuna kyrkliga samfällighet, Norra Kyrketorps kyrkliga samfällighet, Ryssby-Åby kyrkliga samfällighet, Klinte kyrkliga samfällighet, Films kyrkliga samfällighet, Västra Vikbolandets församling, Brösarp-Tranås församling, Grundsunda församling, Virserums kyrkliga samfällighet, Mellösa församling, Roslagsbro-Vätö kyrkliga samfällighet, Nykils pastrots kyrkliga samfällighet, S:t Anna församling, Sunds kyrkliga samfällighet, Bettna kyrkliga samfällighet, Envikens församling, Finnerödja-Tiveds församling, Edefors församling, Blomskog-Tankils kyrkliga samfällighet, Luleå kyrkliga samfällighet, Sverigefinländarnas delegation, Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige, Islamska samarbetsrådet, Judiska centralrådet och Föreningen Humanisterna.

Därutöver har yttrande kommit in från Märsta kyrkliga samfällighet, Helsingsborgs kyrkoförvaltning, Kyrkonämnden, Kyrkonämnden i Kungälv kyrkliga samfällighet, Kungsängen-Västra Ryds församling, Västra Tunhems kyrkliga samfällighet, Landskrona församling, Svenska kyrkan i Ö. Broby Emmislöv, Österhaninge församling, Värmdö församling, Västerås stifts församlingsombud, Församlingsförbundet i Skara stift, Domkapitlet i Skara stift, Boo församling, Botkyrka församling samt några privatpersoner.

Sammanfattning av betänkandet Begravning – återvinning, nya begravningsmetoder och enhetlig begravningsavgiftssats (SOU 2013:82)

Återvinning av metaller efter kremering

Utredningen föreslår att återvinning ska ske av metaller som inte förbränts vid kremering och som skiljts från askan. Det huvudsakliga motivet till förslaget är att införa en miljövänlig hantering av metallerna präglad av respekt för den avlidna.

Den nuvarande regleringen i 5 kap. 6 § begravningslagen medför att en stor mängd metaller grävs ner i marken. Metaller som grävts ned kan påverka människors hälsa och miljö på ett menligt sätt.

Efter kremationer sorteras metalldelar ut från askan, både manuellt och maskinellt för att sedan sammanblandas och grävas ned någonstans på kyrkogården. Risken är stor att nedgrävd metall kommer i dagen vid ett senare skede, t.ex. när gravrätten löper ut. Utredningen anser att det vid en helhetsbedömning framstår som mer pietetsfullt att direkt ta hand metallföremål som inte får anses vara en del av askan efter stoftet och låta dem återgå till kretsloppet genom återvinning.

I betänkandet föreslås också att krematoriernas eventuella ersättning från återvinningen ska tillfalla Allmänna arvsfonden.

Prövning av nya begravningsmetoder

Utredningen föreslår att det införs ett ansökningsförfarande och ett system för prövning av nya begravningsmetoder. Länsstyrelsen i Västra Götalands län ska vara den myndighet som bereder dessa ärenden. Länsstyrelsen ska ta emot ansökningar om att få använda en ny begravningsmetod och ska sedan göra en förhandsprövning som ska tjäna som beslutsunderlag åt regeringen som sedan avgör ärendet. Det innebär att länsstyrelsen bereder ärendet, för att därefter överlämna frågan till regeringen med eget yttrande angående om begravningsmetoden bör tillåtas. Regeringen ska inte vara bunden av yttrandet. Om regeringen bedömer att metoden ska tillåtas, fattas beslutet om det genom att regeringen beslutar om författningsändringar på förordningsnivå. Regeringens ställningstagande innebär ett generellt godkännande av metoden som sådan och innebär således inte att tillstånd ges till uppförande av en anläggning. Om regeringen däremot bedömer att metoden inte ska tillåtas, lämnar den ansökan utan åtgärd.

Handläggningen vid länsstyrelsen ska finansieras genom ansökningsavgifter. Vidare föreslås att behörig sökande är någon av de huvudmännen för begravningsverksamheten enligt 2 kap. 1 § begravningslagen eller den vars ansökan biträds av minst en av dessa. Behörig innehavare av en ny begravningsanläggning är den som innehar allmän begravningsplats eller en församling. Det innebär att samma krav gäller i fråga om vem som får anordna och driva krematorier tillämpas.

Om det finns patent på metoden föreslår utredningen att den som ansöker om tillåtighet till en ny begravningsmetod visar att sökanden är

behörig patentinnehavare eller att godkännande från patentinnehavaren till metoden finns.

Utredningen föreslår att regeringen får tillåta en ny begravningsmetod om metoden innebär en värdig behandling av avlidna och är lämplig ur miljömässiga och ekonomiska hänsen.

Författningsändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2015.

Förslag till lag om ändring i begravningslagen
(1990:1144)

Häri genom föreskrivs i fråga om begravningslagen (1990:1144) dels att 1 kap. 1 § och 5 kap. 6 § ska ha följande lydelse, dels det ska införas ett nytt kapitel 5 a §., av följande lydelse, dels att det ska införas fem nya paragrafer, 5 a kap. 1–5 §§, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

1 §⁸

I denna lag avses med

– *begravningsverksamhet*: de olika åtgärder som har direkt samband med förvaltningen av allmänna begravningsplatser,

– *huvudman*: församling inom Svenska kyrkan eller kommun som ska anordna och hålla allmänna begravningsplatser för dem som är folkbokförda inom ett visst geografiskt avgränsat förvaltningsområde,

– *begravningsplatser*: områden eller utrymmen som är behörigen anordnade för förvaring av avlidnas stoft eller aska och som har tagits i anspråk för detta ändamål, främst kyrkogårdar eller andra gravområden, minneslundar, kolumbarier eller urnmurar,

– *allmänna begravningsplatser*: sådana begravningsplatser som är anordnade av församlingar, av kommuner eller annars av det allmänna,

– *enskilda begravningsplatser*: andra begravningsplatser än allmänna,

– *gravrätt*: den rätt som uppkommer när en bestämd gravplats på en allmän gravplats upplåts av den som förvaltar begravningsplatsen till någon för gravsättning,

– *kremering*: förbränning av stoftet efter en avliden person,

– *gravsättning*: placering av stoft eller aska inom en bestämd gravplats eller inom ett gemensamt gravområde utan bestämda gravplatser eller utströende av aska i minneslund eller på någon annan plats än begravningsplats,

– *andra begravningsmetoder*:
andra sätt att ta hand om stoftet efter en avliden person än de som regleras i lag,

– *gravanordningar*: gravvårdar och andra gravöverbyggnader, stenramar eller andra liknande anordningar på en gravplats.

⁸ Senaste lydelse 2012:133.

5 kap.**6 §⁹**

Sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen *skall* tillföras askurnan.

Om det inte kan ske, skall innehavaren av krematoriet låta förstöra de delarna eller gravsätta dem inom en allmän begravningsplats.

Sådana delar av stoftet som inte har förbränts vid kremeringen *ska* tillföras askurnan.

Metall som inte förbränts vid kremeringen ska skiljas från askan efter stoftet och återvinnas. Sedan ska askan tillförts askurnan, får utsortering inte ske.

Ersättningen från återvinnigen ska till föras Allmänna arvsfonden, Regeringen får meddela närmare föreskrifter om askberedning och återvinning.

5 a kap. § Andra begravningsmetoder**1 §**

Regeringen får föreskriva att andra begravningsmetoder får tillåtas.

En ansökan om tillåtlighet till andra begravningsmetoder ges in till länsstyrelsen.

Tillåtlighet får sökas av den som innehar en allmän begravningsplats, en församling eller den vars ansökan biträds av minst en av dessa.

2 §

Tillåtlighet får föreskrivas om metoden innebär en värdig behandling av avlidna och är lämplig ur miljömässiga och ekonomiska hänseenden.

Om patent beviljats för metoden, ska sökanden styrka sin rätt att använda den.

3 §

Sökanden ska betala en ansökningsavgift.

4 §

Anläggning för andra

⁹ Senaste lydelse 1999:306.

begravningsmetoder får anordnas och hållas bara av den som innehar en allmän begravningsplats eller en församling. Bilaga 5

5 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om metoden, ansökan och avgifter.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

Förslag till lag om ändring i lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden

Härigenom föreskrivs att 1 § lagen (1994:243) om Allmänna arvsfonden ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Allmänna arvsfonden består av egendom som tillfallit fonden genom arv, gåva, testament eller förmånstagarförordnande i försäkringsavtal, enligt 32 kap. 14 § aktiebolagslagen (2005:551) eller genom domstolsbeslut.

Allmänna arvsfonden består av egendom som tillfallit fonden genom

- arv,
- gåva,
- testamente,
- förmånstagarförordnande i försäkringsavtal,
 - ersättning från återvinning enligt 5 kap. 6 § andra stycket begravningslagen (1990:1144),
 - domstolsbeslut, eller
 - enligt 32 kap. 14 § aktiebolagslagen (2005:551).

Vad som sägs om egendom som har tillfallit fonden genom arv gäller också egendom som har tillfallit fonden enligt 1 kap. 11 § lagen (1937:81) om internationella rättsförhållanden rörande dödsbo.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2015.

Förteckning över remissinstanserna (SOU 2013:82)

Bilaga 6

Efter remiss har yttrande över betänkandet Begravning – återvinning, nya begravningsmetoder och enhetlig begravningsavgiftssats (SOU 2009:79) lämnats av Riksrevisionen, Vänersborgs tingsrätt (mark och miljödomstolen), Kammarrätten i Stockholm, Förvaltningsrätten i Malmö, Socialstyrelsen, Folkhälsomyndigheten, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Nämnden för statligt stöd till trossamfund, Statens medicinsk-etiska råd, Ekonomistyrningsverket, Skatteverket, Kammarkollegiet (inkl. Allmänna arvsfonden), Uppsala universitet, Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Kemikalieinspektionen, Regelrådet, Sveriges kommuner och Landsting, Stockholms kommun, Svenska kyrkan, Bredaryds pastorat, Tyresö församling, Eds församling, Märsta pastorat, Norums pastorat, Löftadalens pastorat, Stafsinge pastorat, Vittinge församling, Ullånger Vibyggerå pastorat, Ljungby pastorat, Svenska kyrkan i Huddinge, Svenska kyrkan i Malmö, Visby domkyrkoförsamling, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, Föreningen Sveriges kyrkogårdschefer, Föreningen Sveriges krematoriepersonal, Sveriges Begravningsbyråers Förbund, Fonus, Judiska Centralrådet i Sverige, Sverige kristna råd, Återvinningsindustrierna och Avfall Sverige.

Följande instanser har beretts tillfälle att yttra sig, men har förklarat sig avstå eller har inte kommit in med något yttrande. Tranås kommun, Lekeryds församling, Norrköpings pastorat, Värby församling, Hörnefors församling, Aspelands pastorat, Torpus församling, Hållnäs-Österlövsta församling, Herrljunga pastorat, Norra Ölands pastorat, Luleå domkyrkoförsamling, Svenska kyrkan i Skövde, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, Islamiska samarbetsrådet, Sveriges buddhistiska samarbetsråd och Föreningen humanisterna.

Därutöver har yttrande kommit in från Brännkyrkamoderaterna, Hägerstensmoderaterna och Moderata Seniorerna i Stockholms stad och PromessaStiftelsen.

Sammanfattning av betänkandet Begravningsclearing (SOU 2015:26)

Eftersom folkbokföring från den 1 januari 2016 inte längre ska ske i församling, utan i en kommun, och en enhetlig begravningsavgiftssats införs i samband med det för den begravningsverksamhet som bedrivs av huvudmännen inom Svenska kyrkan föreslår utredningen att systemet med begravningsclearing mellan huvudmän för begravningsverksamheten avskaffas i sin helhet, även fast inte Stockholms och Tranås kommuner omfattas av den enhetliga begravningsavgiftssatsen. Huvudmännen inom Svenska kyrkan kommer att få ersättning för sina kostnader genom begravningsavgiften och när det gäller Stockholms och Tranås kommuner så kommer avskaffandet av systemet få en begränsad betydelse.

Om clearingssystemet avskaffas förlorar de enskilda begravningsplatsinnehavarna och de församlingar som innehar en allmän begravningsplats utan att vara huvudman sin rätt till ersättning. Utredningen föreslår därför att dessa ska få ersättning enligt en ny ersättningsmodell. För att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska kunna fastställa de belopp med vilka ersättning ska utgå med föreslår utredningen att Svenska kyrkan och Stockholms och Tranås kommuner till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska lämna de uppgifter som behövs för fastställande av beloppet.

Denna lag föreslås träda i kraft 1 januari 2017 i fråga om avskaffandet av clearing och i övrigt den 1 juni 2016.

Förslag till lag om ändring i begravningslagen (1990:1144)

Häri genom föreskrivs i fråga om begravningslagen (1999:1144)¹⁰
dels att 9 kap. 10 § ska upphöra att gälla,
dels att 9 kap. 11, 12 och 14 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

9 kap.

11 §¹¹

Om de tjänster som anges i 6 § tillhandahålls av den som innehar en enskild begravningsplats skall den huvudman som avses i bestämmelsen ersätta innehavaren av den enskilda begravningsplatsen med de belopp som fastställs för varje tjänst i enlighet med 12 §.

Tillhandahålls gravsättning på gravplats eller motsvarande av den som innehar en enskild begravningsplats, eller den som innehar en allmän begravningsplats utan att vara huvudman, ska den huvudman som avses i 6 § ersätta innehavaren med de belopp som fastställs i enlighet med 12 §.

12 §¹²

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer årligen de belopp med vilka ersättning skall betalas för de tjänster som anges i 6 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer de belopp med vilka ersättning ska betalas när gravsättning på gravplats eller motsvarande tillhandahållits enligt 11 §.

14 §

Svenska kyrkan ska på medium för automatisk databehandling underrätta regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer om respektive huvudmans beräknade kostnader för det följande beskattningsåret. Sedan regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer har fastställt avgiftssatsen ska regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, på samma sätt underrätta Skatteverket om den avgiftssats som ska gälla för det följande beskattningsåret och respektive huvudmans andel av de totala

¹⁰ Senaste lydelse av 9 kap. 10 § 1999:306.

¹¹ Senaste lydelse 1999:306.

¹² Senaste lydelse 1999:306.

kostnaderna. Svenska kyrkan ska till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de ytterligare uppgifter som behövs för att fastsälla en avgiftssats.

Svenska kyrkan samt Stockholms och Tranås kommuner ska på medium för automatisk databehandling till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer lämna de uppgifter som behövs för att fastställa de ersättningsbelopp som anges i 12 §.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om när och hur uppgifterna ska lämnas.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om när och hur uppgifterna *enligt första och andra styckena* ska lämnas.

Bestämmelser om skyldighet att lämna uppgifter när en kommun är huvudman finns i lagen (1965:269) med särskilda bestämmelser om kommuns och annan menighetsutdebitering av skatt, m.m.

Denna lag träder i kraft den 1 juni 2016 i fråga om 9 kap. 12 och 14 §§ och i övrigt den 1 januari 2017.

Förteckning över remissinstanserna (SOU 2015:26)

Bilaga 9

Efter remiss har yttrande över betänkandet Begravningsclearing (2015:26) lämnas av Riksrevisionen, Ekonomistyrningsverket, Skatteverket, Kammarkollegiet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Länsstyrelsen i Västernorrlands län, Regelrådet, Nämnden för statligt stöd till trossamfund, Sveriges kommuner och landsting, Stockholms kommun, Tranås kommun, Svenska kyrkan, Bro församling, Vårsås pastorat, Fristads församling, Malmö pastorat, Järfälla församling, Sveriges kyrkogårds- och krematorieförbund, Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation, Sveriges begravningsbyråers förbund, Fonus och Judiska centralrådet i Sverige.

Följande instanser har beretts tillfälle att yttra sig, men har förklarat sig avstå eller har inte kommit in med något yttrande. Länsstyrelsen i Skånes län, Länsstyrelsen i Dalarnas län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Töreboda pastorat, Linköpings domkyrkopastorat, Floby pastorat, Götne pastorat, Veberöds församling, Asarums pastorat, Onsala församling, Övre Älvdals församling, Frändesfors församling, Indalens pastorat, Nederluleå församling, Islamska samarbetsrådet, Sveriges kristna råd, Sveriges buddhistiska samarbetsråd och Förbundet Humanisterna.

Därutöver har yttrande kommit in från en privatperson.